

УДК 373.1

РУЖЕВИЧ Я. І.

м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ВИВЧЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ

У статті розкриваються особливості формування ціннісних орієнтацій старшокласників на різних етапах вивчення епічного твору.

Ключові слова: цінності, ціннісні орієнтації, експериментальне навчання, етапи вивчення твору.

Актуальність проблеми. Зростаюча роль шкільної гуманітарної освіти у пізнанні культурних цінностей різних народів, духовних надбань людства актуалізує проблему залучення школярів до кращих досягнень світової літератури і культури, загальнолюдських та національних духовних цінностей, виховання високої читацької та загальної культури. Застосовуючи різноманітні засоби виразності, зарубіжна література забезпечує розвиток естетичних смаків і вподобань читачів, формує культуру міжособистісних стосунків, сприяє вихованню милосердя, шляхетності, людяності, толерантності, що складають основні неперехідні цінності як для окремої людини, так і всіх народів.

Аналіз досліджень за проблемою. Проблема формування ціннісних орієнтацій була предметом дослідження методистів. Їх увагу привертають умови, що найбільше сприяють формуванню ціннісних орієнтацій (Г. Беленький, В. Голубков, М. Кудряшов, В. Маранцман, Є. Пасічник, Л. Мірошніченко, О. Ісаєва, Ж. Клименко, А. Лісовський, Ю. Султанов та інші); такий важливий аспект сприймання мистецьких явищ, як емоційність, без якої неможливе формування ціннісних орієнтацій; становлення особистості у процесі вивчення літератури, однією із складових якого є ціннісна орієнтація (Т. Браже, Н. Волошина, О. Ісаєва, А. Лісовський, Л. Мірошніченко, Є. Пасічник та інші), викладання концептуальних підходів до організації процесу літературного аналізу, що також сприяє формуванню в учнів ціннісних орієнтацій (Г. Беленький, В. Гладишев, В. Маранцман, А. Ситченко, Б. Шалагінов та інші).

Метою статті є висвітлення особливостей формування ціннісних орієнтацій старшокласників на різних етапах вивчення епічного твору.

Виклад основного матеріалу. У дослідженні спираємося на послідовність етапів вивчення художнього твору, визначену Л. Мірошніченко, яка виділяє в старших класах підготовку учнів до сприйняття, первинне читання тексту, підго-

товку до його аналізу, власне аналіз прочитаного твору та підсумкові заняття, творчі усні й письмові роботи учнів [4, с. 196-248].

Головне на етапі підготовки до сприйняття художнього твору – зацікавити учнів, викликати у них бажання прочитати текст. Учителю проводить презентацію твору: подає цікаві фрагменти з тексту, які найбільше інтригують, застосовує методи і прийоми, види та форми навчальної діяльності, що сприяють актуалізації певних цінностей, проголошуваних у конкретних творах. Наприклад, під час експериментального навчання на першому уроці в 10-му класі пропонувалася презентація творів їхніми героями: Гобсеком з однойменної повісті О. де Бальзака, для якого головне в житті – золото; Анною Кареніною з однойменного роману Л. Толстого, для якої найважливіше – кохання; Доріаном Греєм з роману О. Вайльда «Портрет Доріана Грея», який використовує красу для отримання життєвих задоволень. Вони представляються, обмінюються своїми думками, ідеями.

Після ознайомлення з героями відбувається бесіда, яка спонукає замислитися над справжніми вартостями людського буття, знайти гідний орієнтир:

- Визначте, що головне в житті людини: гроші, кохання, краса?
- Порадьте, де шукати красу: в насолоді, мистецтві, почуттях?
- Поясніть, яка роль сім'ї у житті людини?
- Скажіть, чи мають дружина або чоловік право на життя за покликом власної душі?

Деякі учні вважають, що виокремити щось одне, головне, неможливо, бо красу знаходимо у мистецтві, у природі та людині. Кохання робить життя кращим, а щастя в сучасному світі значною мірою залежить від грошей. Більшість старшокласників головним у житті вважає кохання і гроші, пояснюючи це тим, що людина, яка кохає, – щаслива. Так, маючи стабільний достаток, людина може дозволити собі матеріальні блага. Вміння заробляти гроші є сходинкою до успіху в усіх сферах людського життя. Тому і кохання, і

краса відходять на другий план, але не остаточно. Що стосується краси, то її можна шукати, на думку учнів, і в насолоді, і в мистецтві, а найбільше – в почуттях, які підіймають настрій, дають стимул, бажання дарувати щастя іншим.

Читання тексту – особливо відповідальний етап вивчення художнього твору. Учень залишається наодинці з текстом, осмислити який зможе, лише спираючись на власний читацький досвід. У кожного виникають свої враження від прочитаного, формується власне ціннісне ставлення до нього, що створює передумови для ціннісних орієнтацій. На етапі сприймання художнього твору важливими видами навчальної діяльності учнів є читання тексту, логіко-емоційне вживання в текст, відтворення образів, подій, розуміння вчинків головних персонажів.

На етапі первинного сприймання (читання) художнього твору є ще один важливий вид навчальної діяльності – орієнтація на ціннісний потенціал твору, яка певною мірою залежить від логіко-емоційного вживання в текст. Відтворення образів, подій залежить від того, наскільки повно і правильно читачі усвідомлюють зміст твору.

Після прочитання художнього твору спрямовуємо роботу на підготовку учнів до його аналізу. На цьому етапі у свідомості учнів відбувається відображення цінностей, втілених у творі, що на попередньому етапі вивчення твору відбувалося підсвідомо. Учні замислюються над тим, що для них у тексті цікаве, намагаються сформулювати загальне первісне враження від прочитаного. Важливо виявити первинні враження, що суттєво впливають на усвідомлення учнями морально-естетичних цінностей, виражених у художніх творах.

Наведемо фрагмент уроку за романом Л.Толстого «Анна Кареніна» (10 кл.) з метою з'ясування первинних емоційно-оцінних вражень учнів від прочитаного.

Результати опитування учнів показали, що вони без особливих труднощів прочитали твір, проте мотиви поведінки головної героїні потребували глибшого розгляду. За допомогою евристичної бесіди насамперед з'ясуємо, якою учні уявляють Анну, яке ставлення автора до неї:

- Якою ви уявляєте Анну? Спробуйте описати словесний портрет жінки.
- Чи викликає героїня у вас симпатію? Чим саме?
- Як змальовує її автор? На яких деталях її зовнішності акцентує увагу?
- Поясніть ставлення письменника до Анни Кареніної? З яких деталей тексту це помітно?

Учні наводять судження автора, героїв про Анну, підкреслюють красу, вишуканість, ласкавий, ніжний, приязний вираз обличчя цієї жінки. Портретні деталі не тільки допомагають відчувати враження Вронського від знайомства з Анною, але й формують перше читацьке сприйняття, допомагають проникнути у внутрішній світ героїні.

На цьому етапі підготовки до аналізу твору важливим видом роботи учнів є виконання випереджального завдання: сформулювати свої запитання до тексту, на які цікаво отримати відповіді. З-поміж запитань, що виникли в учнів до роману «Анна Кареніна», привертають увагу передусім такі:

- Чи мають право засуджувати Анну люди, які зраджують своїх чоловіків, жінок? Чому Анна їх так дратує?
- Як сьогодні люди сприймають такі явища, як адюльтер, розлучення?
- Чому автор «вбиває» свою героїню?
- Якщо Вронський кохає Анну, навіщо тоді завдає їй болю?

Обговорення цих питань орієнтує учнів на цінності, які має родина (дім, взаєморозуміння, сімейний добробут, злагода та довіра, подружня вірність), внаслідок чого глибшає розуміння коханої жінки, іншої людини.

На етапі аналізу під час експериментального навчання звертаємося до технологій пошукового типу, які дають змогу визначити суперечності, висунути гіпотезу щодо їх можливого розв'язання, запропонувати моделі поведінки персонажів у певній ситуації. Варіант ситуативного моделювання використовуємо у процесі проблемного навчання, під час розв'язання різних видів проблемних ситуацій, коли особистість починає відчувати внутрішню суперечність між знанням і незнанням. У ході бесіди відбувається самостійне відкриття учнями нових взаємозв'язків між компонентами тексту. Наприклад, у 10-му класі під час експериментального заняття на тему: «Образ Анни Кареніної в однойменному романі Л.Толстого» проблемній ситуації сприяла постановка загальної проблеми: Поясніть, що означає любити людину? Чи варто заради кохання жертвувати життям?

Особистісне прийняття поставленої проблеми відбувається, якщо вчитель конкретизує її, сформулювавши у вигляді таких запитань і завдань:

- Анна збирається покінчити життя самогубством. Це природно?
- Анні здається її становище безвихідним. Як людина має діяти в такій ситуації?
- Знайдіть у тексті факти, що виправдовують або засуджують героїню?

- Гіпотези: а) Анна була у безвихідному стані; б) вона розлюбила Вронського.
- Складіть модель поведінки героїні та модель вашої поведінки в такій ситуації.
- Обговорення відповідей учнів. Відповідь на питання: навіщо сьогодні потрібно читати подібні твори?

Аналіз вчинків героїні, фактів, що виправдують або засуджують її, допомогли учням проаналізувати переживання Анни, зіставити цінності, виявленні у художньому творі, з власною системою поглядів на сенси життя.

Пропонуємо учням скласти модель поведінки Анни й подати варіант своєї поведінки у критичній ситуації. Моральний вибір, який роблять учні, здійснює на них свій формувальний вплив, про що свідчать моделі поведінки, складені старшокласниками, умовно їх можна поділити на три групи. До першої відносимо ту, в якій не опускалися б руки й у жодному разі не переривалося життя. До другої – ту, в якій жінка здатна ризикувати заради дитини, але не для чоловіка. До третьої групи відносимо ті моделі, в яких дівчата перебороли б своє почуття, що виникло до іншого чоловіка.

Старшокласники вважають, що «Анна Кареніна» – це твір про кохання, зраду, сім'ю та її руйнування. Кинувшись в обійми пристрасті, Анна зруйнувала свою родину. Майже всі учні, які взяли участь в експерименті, відповіли, що потрібно читати такі твори, щоб задумуватися про своє майбутнє, сім'ю, наслідки вчинків; навчитися цінувати головніше – власне життя; розуміти, що чужі помилки можуть попередити свої, що будь-яка ситуація має розв'язання.

Наступний етап вивчення художнього твору – підсумковий. Його мета – поглибити, узагальнити й систематизувати вивчений матеріал; висновки, творчі завдання. Важливо, щоб учні могли сформулювати власне естетичне судження про текст; визначити, яке місце посідає певний художній твір у їх розвитку; співвідносити цінності, виявлені в художньому творі, із власною системою цінностей.

Для цього використовуються прийоми і види роботи, що спонукають учнів до самостійної синтетичної діяльності. Наприклад, такі усні й письмові завдання узагальненого характеру:

- Характеризуйте персонажів, які вплинули на ваш моральний вибір у визначенні духовних цінностей твору.
- Поясніть ціннісний потенціал прочитаного і сформулюйте своє естетичне судження про літературний текст.
- Одним із найбільш ефективних методів формування високого рівня сформованості ціннісних орієнтацій був на цьому етапі дослідницький. – Дослідіть, як постає проблема вибору в романі А. Камю «Чума».
- Виявіть спорідненість теми людського буття у романі А. Камю «Чума» і картини Пабло Пікасо «Герника».

Висновки. Особливостями формування ціннісних орієнтацій старшокласників у процесі вивчення художнього твору є:

- зачитування найбільш інтригуючі уривків твору;
- формування учнями запитань до тексту, які виникли у них у процесі читання;
- виконання дослідницьких завдань, що потребують самостійних навчально-пізнавальних дій; завдань творчого характеру, спрямованих на трансформацію авторського тексту;
- використання різних шляхів аналізу художнього твору;
- використання прийомів випереджальних завдань, демонстрації мікросюжетів для сценарію за прочитаними творами.

Література

1. Ісаєва О. О. Теорія і технологія розвитку читацької діяльності старшокласників у процесі вивчення зарубіжної літератури : монографія / О. О. Ісаєва. — К. : Ленвіт, 2003. — 380 с.
2. Кудряшов М. І. Аналіз літературного твору та завдання розвитку учнів // Література і виховання : зб. матеріалів : посібник для вчителя / Упоряд. А.В.Іванченко, Н.П.Каменська / М.І. Кудряшов. — К. : Рад. шк., 1989. — С. 144 — 152.
3. Маранцман В. Г. Анализ литературного произведения и читательское восприятие школьников / В. Г. Маранцман. — Л.: ЛГПИ, 1971. — 176 с.
4. Мірошніченко Л. Ф. Методика викладання світової літератури в середніх навчальних закладах. Підручник / Л. Ф. Мірошніченко. — К. : Видавничий Дім «Слово», — 2010. — 432 с.
5. Никифорова О. И. Психология восприятия художественной литературы / О. И. Никифорова. — М. : Книга, 1972. — 152 с.
6. Ситченко А. Л. Навчально-технологічна концепція літературного аналізу : монографія / Анатолій Люціанович Ситченко. — К. : Ленвіт, 2004. — 304 с.

РУЖЕВИЧ Я. І.

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЦЕННОСТНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ СТАРШЕКЛАССНИКОВ НА РАЗНЫХ ЭТАПАХ ИЗУЧЕНИЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ПРОИЗВЕДЕНИЯ

В статье раскрываются особенности формирования ценностных ориентаций старшеклассников на разных этапах изучения эпического произведения.

Ключевые слова: ценности, ценностные ориентации, экспериментальное обучение, этапы изучения произведения.

RUZHEVICH J.

THE PECULIARITIES OF THE FORMATION OF THE VALUE ORIENTATION OF SENIOR PUPILS ON DIFFERENT STAGES OF STUDYING THE PIECE OF ART

The peculiarities of the formation the value orientation of senior pupils on different stages of studying the epic work are investigated in the article. The author of the article points out that foreign literature provides the development of aesthetic taste, forms the culture of interpersonal relations, promotes the compassion, training education of nobility, tolerance which are the basic values for an individual.

Different methodists have researched the problem of the formation of the value orientation, and their studies are analyzed in the article. The conditions which work towards formation the value orientation and making the personality in the process of studying foreign literature are also the subjects of much study in the article.

The author of the article also uses the sequence of stages in the studying the work of art by L. Miroshnichenko, who pays attention to training pupils for the perception of a work of art, the primary reading the text, preparation for its analysis, the analysis of the delivered text and the concluding (final) lesson.

We also pay attention to the fact that it is important to intrigue the pupils in the stage of the preparation for the perception the work of art.

The teacher picks out the most designing fragments. The pupil is alone with a text during the act of reading and he is impressed by the work of art. Then in stage of preparation for the analysis the senior pupils try to form first impressions. After that in the stage of analysis the pupils determine the contradiction, set up their hypothesis, offer the behavioral models of the characters in definite situations. In the final stage the pupils make conclusions and do the creative tasks.

There are some peculiarities of the formation the value orientation. They are reading the designing extracts, making questions to the text, doing research and anticipatory tasks.

Key words: valuables, value orientation, experimental leaning.

Подано до редакції 6.12.13

УДК 379.851≡371

СОКОЛ Т.Г.

м. Київ, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ФОРМ І МЕТОДІВ КУРСОВОЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

У статті розглядаються форми та методи, що використовуються в рамках курсового навчання, та визначаються умови їх застосування на курсах професійної підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів туристичної сфери. Наводяться приклади застосування окремих форм і методів курсової підготовки з практики роботи Інституту туризму Федерації профспілок України.

Ключові слова: курсова підготовка, методи і форми, навчальна екскурсія, ігрові технології, тренінг, майстер-клас.

Постановка проблеми. За прогнозами вітчизняних і зарубіжних вчених серед тенденцій, що будуть впливати на ідеї розвитку цілісної людської особистості у системі освіти XXI століття, однією з провідних є наступність та неперервність освіти як перехід до процесу «навчання упродовж усього життя». Це безпосередньо стосується професійної туристичної освіти. Однією з форм підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації професійних туристичних кадрів є курсове навчання.

Курсову підготовку відносять до виду неформальної освіти дорослих, яка, на думку вітчизняних науковців, відрізняється двома основними параметрами, а саме: систематизованістю навчання та цілеспрямованою діяльністю тих, хто навчається, і тим, що здійснюється не обов'язково професійними викладачами. В якості

викладачів можуть виступати, наприклад, фахівці галузі. Неформальна освіта останнім часом набуває авторитету серед дорослих і на неї є попит [1, с. 4].

Туризм як жодна інша сфера суспільного життя і виробництва зазнає постійних трансформацій. Проблема професійної мобільності кадрів туристичної сфери набуває особливої актуальності в Україні в умовах прискореної динаміки соціального і науково-технічного прогресу, швидких змін на ринку праці даної сфери. Ступінь внеску нематеріальних активів у туристичне виробництво примножує роль інтелектуальної праці, а використання нових знань є основним джерелом зростання компетентності організацій [2, с. 4]. Зміни у змісті та технологіях праці в сфері туризму актуалізують необхідність наукових досліджень, пошуків нових